

Ivan Tratan:

Jaka Fajtingar.

V našem kraju živi par družin, ki ne sejejo in vendar žanjejo. Naši kmetje so jim dali ime „Fajtingarji“. Kaj naj to ime pravzaprav pomeni, ne ve nihče. Samo to ve pri nas vsak, da ni lepo, če je človek Fajtingar.

V naši vasi živita dve družini Fajtingarjev, nekaki potomci starih rokovnjačev. O marsikaterem teh Fajtingarjev se še pripoveduje, da je bil rojen v gozdu pod smreko, drugi na Obli gorici pod Štefanjo goro. Oče tega je v soboto zvečer ukradel vola, ga v gozdu ubil in pri ubitem volu zaspal, da so se mu morali ljudje izogibati, ko so šli v nedeljo zjutraj k maši. Oče onega ni imel ne polja, ne kozolca, pa je vendar prodal vsako leto po 50 mernikov pšenice. Tretji je imel pol mernika posetve, deset oken kozolca, pa ga je imel celo poletje polnega žita, ki ni raslo na njegovih njivah. Štirje strici teh Fajtingarjev še zdaj vzdihujejo nekje v ječi. Pri Gabru so zažgali hišo na vseh štirih oglih naenkrat. Orožniki si takrat niso upali v vas. Sam Gaber se je moral preobleči v orožniško obleko. Z zvijačo se jim je potem posrečilo dobiti požigalce v roke. Obsojeni so bili na mnogo let ječe. Eden izmed njih je bil priden v ječi, cesar ga je ob neki priliki pomilostil. Ponoči se je vrnil v našo vas. Puška je počila, skozi okno je priletela krogla in zadela Gabra v ramo. Kdo? Rokovnjač Fajtingar. Rokovnjač je izginil, nihče več ga ni videl. Le Gaber ga je proklinjal, dokler ga je bolela rana, potem je tudi on pozabil nanj.

Mnogo grehov se pripisuje rokovnjačem. Še moja mama se spominja, da so oče v sedemdesetih letih na pragu zvečer kleče molili rožni venec, da so mogli obenem paziti na hlev. Ponoči je spal vedno kdo za vrati v hlevu.

To niso bili rokovnjači. Prav navadni ljudje so bili, tatje, ki so na račun rokovnjačev kradli, požigali in celo ropali. Pojavili so se šele potem, ko so bili rokovnjači že davno iztrebljeni. V nekem času jih je bilo mnogo, pravzaprav je bila cela naša vas velik tat. Bili so dobro organizirani. Orožniki jim niso mogli priti prav do živega. Šele po mnogem trudu se je končno posrečilo jih iztrebiti. Nekateri so odšli v tuje kraje, drugi so našli svoj žalosten konec

po jetnišnicah. Le dve družini Fajtingarjev sta ostali v vasi. Ti ne sejejo in ne žanjejo, pa vendar žive bolje kot vsak posestnik.

Fajtingarji nabirajo poleti maline, gobe, mravljinčna jajčka, planinski mah in različne korenine in koreninice. Pozimi nosijo preste, prav doli do Ljubljane pridejo z njimi. Pred leti še niso toliko delali. Kak zajec ali srna je morala dati življenje, da se je najedel Fajtingar. Ukrasti se je dalo vedno kaj. Zdaj pa imajo Fajtingarji dan za dnem težje življenje. Krasti je prenevarno, divjačina je dobro zavarovana; živila so draga, zaslužek pa danes ravno tolik kot pred desetimi leti, kvečjemu gobe so dražje. Teh pa ne morejo toliko nabrati, da bi se poznalo pri njihovem življenju.

*

Jaka Fajtingar je ostal samec do starih dni. Že čez petdeset mu je šlo. Na koncu vasi je imel svojo borno bajto. Tam je živel svoje skromno življenje. Njegova posebnost je bila, da se je pečal izključno le z nabiranjem planinskega mahu. To mu je sčasom postalo bolj šport kot pa obrt. Če je le količkaj kazalo vreme, je bil ob solnčnem vzhodu že vrh Kriške planine, ob zatonu pa zopet v dolini. Vselej je prinesel natlačeno poln koš planinskega mahu. Sčasom je odkril taka mahovišča, da ni mogel sproti znositi mahu domu. Nabiranje mahu je jako nevaren šport. Jaki končno oni mah, ki raste na pristopnejših mestih, ni bil nič več vseč. Strast se ga je polastila: čim večja nevarnost, s tem večjim veseljem ga je Jaka nabiral. Vsako steno je oblezel, vsako brezno pregledal; postal je strasten hribolazec. Komaj je čakal, da se je sneg umaknil nekoliko bolj k vrhu Grintovca, že je bil v gorah in potem skoro vsak dan do pozne jeseni. —

„Jaka, ali si tudi ti prišel? Pojdi no pit! je klical v nedeljo popoldne Bregar iz Kokre Fajtingerju. „Oštir, zdaj ga pa le daj še merico. Na to veselje naj bo, ker je Jaka prišel!“

„Tobaka mi je zmanjkalo, sem pa dejal, moram iti ponj. V gorah ga ne prodajajo; česar nimaš seboj, gori ne dobiš.“

„Jaka, ali še vedno laziš po gorah in skalah?“

„I, kaj pa bom! Človek se nekako navadi na pečine. Dolgčas bi mi bilo brez njih. Glej, tamle Knapčev oče so se navadili na polje, daj jih v mesto, dolgčas jim bo po njivah in travnikih.“

„Tisto je pa res,“ je odgovoril stari Knapeč. „Kar je, pa je,“ je še pristavil. Brez tega ni končal nobenega stavka.

„I, Jaka, sem dejal, kako se pa kaj zasluži pri mahu?“

„No, zasluži . . . Obogatel ravno ne bom, beračit pa tudi ne pojdem, dokler bom zdrav. Pa kak krajcar še se lahko prihrani, če si pameten.“

„Kar je, pa je, Jaka. Ti že lahko shajaš, vsa mahovišča so ti znana. Sem dejal, kar je, pa je.“

„No, potem pa že. Kaj pa, da se ne oženiš, Jaka? Dosti si že star za ženitev.“

„Prestar, reci, prestar, Bregar. Kdo me bo starca maral! Veš, dokler sem bil še mlajši, sem vedno mislil, da bom lahko izhajal. Pa sem se zmotil. Zdaj vidim, da bi bilo dobro, če bi imel kako žensko pri sebi. Oprala bi mi, obleko bi mi zašila; na gorah se je veliko potrga . . . Oženil bi se, pa kdo bi me maral.“

„Koliko križev pa že imaš na hrbtu?“

„Že gre čez kljuko.“

„E, ne pripoveduj! Izgledaš pa za trideset.“

„Oče, koliko jih imate pa vi?“

„Kar je, pa je. Štirinsedemdeset jih bo zdajle o sv. Alešu. Ti jih boš pa menda dvainpetdeset, ali ne?“ je odgovoril Knapeč, ki je bil nekoliko gluhi.

„Uganili ste, oče.“

„Saj sem vedel. Ko se je tvoj oče ženil, smo voglarili. To so bili časi! Danes pa, če nekoliko zavriskaš, že hodijo orožniki okoli hiše. Tilnovega Franceta smo takrat pretepli. Sedem tednov je ležal, pa se ni nihče zmenil zato. Na podu smo plesali, je pa tvojemu očetu spodbil, ko je s tvojo materjo mimo priplesal. Kakor bi bil ogenj v strehi, tako je bilo. Vsi naenkrat smo ga. Kar je, pa je . . .“

„Jaka, veš, če bi ti imel prav veliko veselja do ženitve, bi ti jaz povedal za dekle. Ne bo ti žal, če jo vzameš. Par desetakov dote bo imela, pridna je, pa delavna, da malo takih.“

„E, Bregar, nikar se ne norčuj! Kdo bi maral zame?“

„Kaj se bom norčeval! Če bi poprašal, gotovo jo dobiš. Moje sestre hči je, Fajdigova Franca. Šele dvaindvajset let je stara. Kake tri desetake bo tudi prinesla k hiši. Več pa moja sestra ne more dati. Sedem jih je, pa samo bajta in par njivic.“

„Fajdigova Franca . . . No, jaz je ne poznam.“

„E, kaj je ne boš poznal. Včasih nosi pri Viršku preste. Lani v adventu jih je že nosila. Pa da ne boš mislil, zakaj jo tako ponujam! Bendarjev iz Nove vasi vedno okoli hiše lazi. Na maram, da bi se kaj zgodilo. Ljudje imajo potem toliko govorjenja, zato bi jo rad od hiše spravil.“

„Jaka! Kar je, pa je. Vzemi jo, če je le deklet zato. Zakaj pa bi je ne vzel? Močan si še. Štirideset let še lahko živiš. Žensko boš pa le imel pri hiši. Skuha ti, opere. Bolj redno življenje boš imel.“

„Saj mene tudi malo vleče, da bi poprašal. Samo bojim se: mlada žena, star mož, še ni bilo nikoli kaj prida.“

„Za trideset izgledaš, za trideset. Le kar korajžo, pa poprašaj! Vem, da ne bodo rekli ne.“

„Pa res ne vem, kako naj naredim. Če bi potem rekli ne, ima človek samo nepotrebno sramoto.“

„Jaka, kar je, pa je. Poprašaj lahko. Fajdigovka ti gotovo ne bo odrekla. Boš saj deklet videl, saj se še potem lahko skesaš, če bi si kaj premislil.“

„I, no, naj pa bo! Bregar, pa povej, da v nedeljo pridem, popoldne po nauku. Knapčev oče pa pridejo z mano. Kajne, oče?“

„No, pa pojdem. Daleč je v Kokro, seveda daleč, pa bo že na kak način. Kar je, pa je.“ —

Dva mesca pozneje je bila Fajdigova Franca mlada Fajtingarica.

Jaka je bil srečen. Franca mu je skuhala, oprala perilo, zašila, kar je raztrgal na svojih potih. Medtem, ko je Jaka nosil mah, je Franca nabirala jagode in pobirala suhe veje po gozdu, da bi ne bilo na zimo treba kupovati drv. Jaka je odšel vedno kmalu po polnoči v gore. S solničnim vzhodom je hotel biti že vrh Kriške planine. Temu vžitku se ni mogel odpovedati. Kmalu za Jakom se je dvignila Franca in šla nabirat gobe. Treba je bilo zgodaj vstati, pozneje so prišli drugi ljudje. Ko je poslalo solnce prve žarke v skrivnosti polno svetišče gozda, je bilo tam že zopet vse mrtvo. Ljudje so odšli na polje po svojih opravilih . . .

Franca je gobe nabirala najraje v gozdu proti Novi vasi. Ljudje so to kmalu zapazili. Bendarjev France tudi hodi vedno tja nabirat. No, Jaki to ni prišlo do ušes in dobro je bilo.

Jača ni mogel Franci biti nikdar ono, kar je bil France. Franceta je ljubila, Jaka trpela. Prisilili so jo, da ga je vzela. Bendarjev France ni imel ničesar, Franca malo. Kako naj bi živela? Jaka je imel vsaj svojo kočo in par krajcarjev prihranjenih.

Prva ljubezen se ne pozabi tako hitro. Franca je prvi čas obupavala, France je divjal, ko je zvedel novico o Franci in Jaki. Uniči onadva in sebe. No, nič se ni zgodilo. Franca ga je potolažila. Saj ni, da bi moralo biti kar tako. Jaka hodi po mah in France

lahko pride k nji vas. Jaka je star; morebiti ne bo dolgo živel. Po gorah lazi, v večni nevarnosti je. Skala se utegne utrgati in ga pobiti. Moglo bi se mu spodrsniti, da pade v brezdno. Niti vrana bi ne zakrakala za njim. Franca je namigavala, no, France je ni hotel razumeti. Prepošten je bil. — Šli so k poroki. Še dve uri, preden je Franca stopila pred oltar, je bila v Francetovem objemu. Veselila sta se, da bo zdaj vedno tako. Kaj pa po zimi? Jaka se ne gane od hiše. No, do takrat se kaj izpremeni. —

„France, sreča je nama mila. Imam načrt.“

„Kaj se ti je zgodilo, da si tako vesela,“ jo je prašal, ko sta se slučajno srečala v gozdu pri nabiranju gob. Vedno sta se srečala slučajno.

„Saj ti pravim, da imam načrt. Jaka išče pomagača za nabiranje mahu. Vprašal me je, če vem za primernega. Danes mu bom dejala, da bi bil Tilnov Francelj primeren za to opravilo. Jaka te ne pozna. Pridem pote, nihče ne bo vedel, da si bil včasih moj ljubček. Hočeš, Francelj?“

„Seveda hočem. Čim prej, tem bolje.“

„France, previdna morava biti, da Jaka ničesar ne zapazi. Še jutri pridem pote.“

Zvečer se je vrnil Jaka z gor. Natlačeno poln koš mahu je prinesel. Pred vrati ga je čakala Franca in mu pomagala odložiti koš. „Tako je, če ima človek ženico kot je Franca. Pa sem takrat še premišljeval, ali bi ali bi ne. Terne sem se branil.“

Franca je postavila predenj skledo krompirja v oblicah in latvico kislega mleka. Jaka je začel lupiti krompir.

„I Franca, kakor stvar premišljuje, vedno bolj sem prepričan, da bi bilo prav pametno, če bi vzel pomočnika. Šest dvojač bi mu dal vsak dan. Zaslužil bi mi jih devet do deset. Čez vse poletje bi se to že precej poznalo. Mahu je dosti, prodaja se lahko. Lekarnar v mestu pravi, da bi ga potreboval desetkrat toliko, kolikor ga nanosim.“

„Težko boš našel primernega človeka. Premišljevala sem, kje bi bil kak človek. Pa ga skoro ni. Močan bi moral biti, pa zanesljiv.“

„Šentej, Franca me ima bolj rada, nego sem mislil, si je dejal Jaka na tihem, na glas pa rekel:

„Seveda zanesljiv bi moral biti.“

„Samo za enega vem: Tilnov France iz Nove vasi bi bil za tako delo. Pa tudi pošten je. Njemu bi lahko zaupal.“

„Ne poznam ga. Če misliš, da bi bil, pa pojdiva jutri ponj. Dopoldne imaš čas.“

„Nobenega drugega ne vem. Pojutrišnjem bi že lahko šel s teboj.“

„Čim prej, tem bolje.“

*

V četrtek zvečer je prišel Tilnov France in v petek zjutraj sta se napotila v gore. Petek slab začetek.

Zvečer je šel Jaka v gostilno po tobak. Vselej se je zamudil po kake pol ure. Moral si ga je privoščiti merico „slabega“. Po celodnevem trudu ga je bil potreben. France ni hodil ž njim; Jaka mu je prinesel tobaka. Vsedel se je v kuhinjo k Franci. Jaka je bil vesel, da je France postal tako domač. Vode je prinesel Franci, če je bilo treba in drv je nacepil. Jaka je bil prav zadovoljen ž njim, Franca še bolj. Ni pa tega pokazala. Jaka ni smel ničesar slutiti.

Nocoj se je vrnil prej iz gostilne, Franca in France ga nista pričakovala. Skozi okno je videl, kako se držita v objemu. Zavrelo je po njem. Tja bi skočil, pomandral bi ju! Postavil se je pod okno in poslušal.

„France, šest tednov že hodita skupaj v gore, davno bi bil že lahko naredil. Vsak dan sem pričakovala, da se vrneš brez njega. Česa se bojiš? Nihče ne izve. Vsak dan se lahko zgodi taka nesreča. Nihče ne bo niti slutil. France, nimaš me rad.“

„Franca, težko je ga tako zahrbtno spraviti s pota. Glej, če bi dejal: „Pomeriva se, kdo je močnejši,“ bi se borila, tepla. Kdor bi bil močnejši, bi živel, slabšemu bi bilo mesto v prepadu. Brez premisleka in z mirno vestjo bi ga vrgel v prepad. Ničesar bi mi vest ne očitala. Tako je pa greh. Vidim ga: na vrvi visi, spustim vrv, roke so se mi zapotile, nisem mogel obdržati. Na dnu prepada bi ležal. Pod mano stoji, gibljaj z roko, skala bi ga zbila v brezno, Franca bi bila vdova. Vsak dan si pravim: narediš konec. Rad bi, pa ne morem, vest ne da.“

„Strahopetnež si, vesti se bojiš. Zakaj? Vest se ti utiši. Srečo boš užival ob moji strani. Tako hrepenim po tebi! Zdi se mi, da leži kos ledu ob meni, kadar me objema Jaka. Ne morem ga nič več trpeti, vsak dan se mi gnusi bolj. France, jutri naredi konec! Z odprtimi rokami te bom pričakovala, pa samega brez Jake. Ali narediš, France?“

„Naredim, Franca, naredim! Naj se zgodi potem, kar hoče! Enkrat mora biti konec, tako ni mogoče dalje živeti. Naredim, Franca; vdova boš še jutri.“ —

Jaka je zakašljaj; počasnih korakov je stopil čez prag. Ni ju hotel presenetiti. Povečerjali so. Tema v sobi je kazala, da so se podali k počitku. —

„Pa srečno hodita,“ je dejala drugo jutro Fajtingarica Jaki in Francetu, ko sta se odpravljala v gore.

„Bog daj,“ sta ji odgovorila, zadela koše na rame in odšla.

Ko sta bila sto korakov od hiše, se je Jaka spomnil, da je pozabil tobak.

20 Šentej, tobak sem pozabil. France, kar naprej pojdi, doidem te!“
Vrnil se je. Franca se je čudila.

„Franca, slišal sem vaju včeraj, ko sta me s Francetom poslala v smrt. Vedi, Francelj se ne vrne nikdar več! Naredim ž njim, kakor hoče on narediti z mano. Sama si naredila načrt za njegovo smrt.“

Franca je zavpila in hotela planiti za Francetom.

„Ne gani se mi! Ubijem te na mestu! Fajtingarji ne poznajo šale.“

Franca se je stisnila v kot in zaplakala. —

„Glej, tu doli je posebno lep mah in posebno veliko ga je!“ je klical Jaka in kazal na petdeset metrov globoko steno. „Škoda bi ga bilo pustiti. Na vrv te privežem; šel bi sam, pa me nekoliko boli glava. V glavi bi se mi utegnilo zavrteti, padel bi.“

France si je privezal konec vrvi okoli pasu, drugi konec si je ovil Jaka okoli žilave roke, na tla se je vlegel in noge uprl ob steno, ki je bil prepričan o nji, da bi se ne ganila, če bi tovoren vlak zadela ob njo. France je vedel, da je varen, če drži Jaka vrv v roki. Prej bi mu vrv odrezala roko, ko bi Jaka izpustil. Počasi je izpuščal Jaka vrv iz roke, počasi je lezel France po pečini.

„Jaka, le počasi! Še bolj počasi!“

France je prišel na mesto, kjer je bila stena naravnost odsekana.

„Jaka, nič več ne morem,“ je zavpil.

„France, zdi se mi, da je na odseku posebno lep mah. Spustim te še dalje. Obdržim te, čeprav s celo težo visiš na vrvi.“

„Jaka je še enkrat poskusil z ного, če ima trdno skalo pod petami; potem je zopet lezla vrv počasi iz njegove roke. France je visel nad prepadom. Čisto v zraku je plaval. Če bi padel tu doli, če bi se odtrgala vrv, če bi Jaka izpustil, bi niti kosti ne našli na dnu prepada.“

„Jaka!“

„Kaj hočeš!“

„Lep mah je tu. Dobro drži! Kmalu bom imel polno košaro. Še enkrat bom moral zlesti sem doli.“

„France, nikdar več. Niti danes, niti jutri! Nikoli! France, ali poslušáš?“

„Poslušam, Jaka.“

„Prav je.“

„Jaka, šališ se.“

„Fajtingarjev Jaka se ne šali. Sliši dalje . . . Nikdar več, pravim, ne boš lezel po tej pečini. Nikdar, nikoli! Vrv izpustim, ubiješ se. Vem za tvojo namero. Ubiti si me hotel, še danes. Sam bi se vrnil zvečer v naročje moje žene. Ti bi ležal v njenem objemu, jaz bi spal v prepadu večno spanje.“

„Jaka!“

„Ne kriči, France! Ne pomaga. Grlo si raztrgaš, nihče te ne sliši. Moje oči ne vidijo tvojega obraza, moj duh pa vidi, kako se bojiš smrti. Mučiti te hočem; za vse prevare se hočem maščevati . . . Poglej podse! Globok je prepad. Na dnu boš ležal. Jastrebi bodo kljuvali tvojo kri, orli bodo raznesli tvoje kosti. Franca bo plakala za tabo; že plače. Povedal sem ji, da te danes ubijem. Zato sem se vrnil po tobak . . . France, ali slišiš? . . . Smrti se bojiš. Strahopetnež, smrt v gorah je lepa, veličastna. Prvo solnce te bo objemalo s svojimi žarki, zadnja solnčna zarja bo zvečer poljubljala tvoje kosti . . . Treseš se, kot šiba na vodi trepetáš, na vrvi čutim . . . Glej, spuščam vrv! Ha, ha! Vrv pade s tabo vred v prepad, ne oklepaj se je tako obupno. Ona te ne obdrži, ko izpustim jaz.“

Nad Jakom se je sprožil kamen. Parkrat je poskočil po strmini, potem je Jaka začutil udarec. Kri se mu je vlila po obrazu. Veliko rano je moral narediti kamen, mnogo je bilo krvi. Jaka bi bil rad potipal, kaka je rana. Ni mogel. Z obema rokama je držal vrv.

Premišljal je: Zakaj naj bi ubijal Franceta? Ženo mi je zapeljal, varal me je. Saj ni res. Jaz sem mu vzel ljubico! Nobene pravice nisem imel do nje. Prej je bila njegova kot moja. Prišel je po svoje; zato naj bi šel v smrt? Ne, živita naj! Dejal sem: mlada žena, star mož še nikoli ni bilo kaj prida. Ali je bilo treba tega! Ne! Zakaj sem ju onesrečil? Jaz bi zaslužil smrt, jaz, ne on!

„France, kamen se je sprožil nad mano. Udaril me je. Lobanjo mi je prebil, čutim, pa Fajtingar ima trdo življenje. Ni ga tako kmalu konec. Glej, zdaj bi izpustil vrv. Ne bilo bi te več. V dolini

bi povedal, rano bi pokazal: kamen me je udaril, onesvestil sem se. Izpustil sem vrv, ni ga več. Tako bi dejal, pa jaz ne maram tvoje smrti. Glej, počasi te vlečem kvišku. Jaz hočem, da živiš. Še srečen boš s Franco. Odidem v tujino; naredim ti prostor. Norec sem bil, da sem hotel, starec, ljubezni mlade žene. Glej, Francelj, ravnokar boš tu. Čutim, da mi zmanjkuje moči, mnogo krvi mi je odteklo.“

Jaka je še parkrat potegnil, da je France stal poleg njega, potem je padel v nezavest. Zraven njega se je zgrudil France, preveč so trpeli njegovi živci v zadnjih desetih minutah.

*

Prvi se je zavedel France. Noč se je nagibala proti jutru. Jutranji hlad ga je predramil. Kmalu se je zavedel, kaj se je bilo zgodilo ž njim. Še zdaj se je stresel groze ob spominu, kako je čakal, kdaj pade v prepad. Fajtingarji ne poznajo šale. Kje je Jaka? Pogledal je okoli sebe, potipal. Da, tu leži.

„Jaka, Jaka!“ ga je potegnil France za suknjič. Nič odgovora. Potipal ga je. Mrzel, mrtev . . . Kamen ga je ubil, preveč krvi je bil izgubil. France ga je zadel na rame in odnesel v dolino. Pred Franco ga je položil. Franca se je zasmejala, France jo je grdo pogledal:

„Morilka!“ in odšel je v tujino. Nikdar več se ni vrnil k nji.

*Stavke s posebno kratkimi stavki. Lep jezik. Kaj Jaka pripor-
tingarji so slabosrčni ljudje. A v ljudje so. To je pona-
na - ni je stari vzal mlado ženo - a žena je vzela kot njemu živcuje!
D. ljublj. pr. Janko Samec:
ar je, ta je*

Predsmrtnica.

Iz daljave,
kjer križajo se kroglice smrtonosne,
oči sem videl Smrti neizprosne,
oči globoke, žejne in krvave . . .

In čul sem pesmi dih
hropečih prsi splavati v daljino . . .
Spomin, ki išče daljno domovino,
ko mož na tla se zvrne nem in tih . . .

